

Del 4.

SVENSK FALLSKÄRMHISTORIA

Denna historiska resa har tagit oss från sent 1800-tal och navigerat oss mellan eldsjälar, dårar och pionjärer och vi befinner oss nu i 70-talet. I förra delen av den här artikelserien bekantade vi oss bland annat med Åke Almgren som var en väldigt viktig person för den svenska hoppningens framfart. Här berättar han om 70-talets största hopptrend och svenska tävlingsinsatser.

Under 70-talet hände det mycket i världen och i Sverige. Den första tävlingen i avancerad motorflygning, aerobatics, gick av stapeln i maj 1978 i Eskilstuna och några månader senare beslutade riksdagen att kvinnor skulle få bli yrkesofficerare. Progg och ABBA spelades på klubbarna, Flygande Jacob serverades i stugorna och ungdomarna tågluffade runt i världen, gärna iklädda så kallade V-jeans som var så tigha att man fick ligga ner för att få på sig dem. Svenskarna gick från fyra till fem veckor semester och fem myror är som bekant fler än fyra elefanter. Sverige vann världsmästerskapen i motorflyg som hölls i Kanada 1979, Arne Nylén blev världsmästare i precisionsflygning och även lagguldet gick till Sverige.



**Siktar
på märke
som är
15 cm!**

Jonas Wallberg på väg ner i ett precisionshopp från 1 000 meter. Hopparen faller fritt mellan 0 och 10 sekunder, som längst en sträcka på 300 m. Det gäller för honom att styra mot en grepp, 15 meter bred och helst lands på en platta med 15 centimeters diameter. Maxhöjden är 250 och man drar av 10 poäng per meter, 25 meters miss ger alltså en nolla.

Innan RW-hoppningen tävlade man mycket i precision. Här siktar Jonas Wallberg på märket. Foto: SE-reportage

På fallskärmsklubbarna växte ett nytt sätt att hoppa fram under de här åren, nämligen en form som kallades Relative Work, eller RW-hoppning. Idag heter denna form av hoppning Formation Skydiving, eller FS, men vi kallar den ofta lite slarvigt för magformation eller maghoppning.

(B)linka lilla stjärna

I slutet av 60-talet började hoppare göra så kallade "linkar" på två eller tre man. En link innebar helt enkelt att man flög ihop i luften och tog tag i varandra. "Att göra greppade exitar kom långt senare" skrattar Åke och menar att "det i början sågs som superfusk, desto större avstånd i exit desto mer kredd!". Han minns även Sveriges första link med endast kvinnor, en bedrift som Siv Almgren (Åkes fru reds anm.) och Lillemor Pira lyckades med i Ope 23 juli 1973.

Sveriges första fem-mannastjärna fick man till i Gryttjöm i juli -71 och första fem-mannastjärnan med endast kvinnor gjordes 1975. Åke berättar entusiastiskt om Göran Wintzell som på många sätt ledde utvecklingen och kompromisslöst ägnade all sin tid och energi åt att driva RW-hoppningen framåt. "Jag hade själv ingen större talang i precision och stil så det var oerhört häftigt när det kom en ny gren att lära sig och att vara pionjär betyder att man fick vara först om så mycket" säger Åke och ler. Han berättar vidare att det tog fart ordentligt 1972 då man officiellt bemästrade de första fem- sex- och sju-mannaformationerna i Sverige. Målet var egentligen en åttamanna, något som gjorts i USA, men kapaciteten på flygplanen var inte tillräcklig trots att man hyrde in ett extra plan. Mycket inspiration och drivkraft hämtades från landet i väst, där hoppare tävlade i tiomanna i de amerikanska mästerskapen och gjorde snabba framsteg inom RW-hoppningen.

Svenskarna hoppade på och anordnade en tävling i sexmanna i Östersund. Planet var en Pilatus Porter, inhyrd från Finland. Åke berättar att "Molngubbarna från Göteborg (Ronny Willman, Jan Forsberg, Hans Ingmansson, Björn Gramming, Jonas Wallberg och Per Elmsäter) vann, Stockholmarna kom tvåa och Norge trea. Jag vet ärligt talat inte om det var något fjärde lag med." Därefter anordnade Göran Wintzell äntligen Sveriges



Göteborgs segreande lag i RW6 i Östersund. Från vänster; Ronny Villman, Per Elmsäter, Jan Forsberg, Jonas Wallberg, Hans Ingemarsson och Björn Gramming.

första tiomannaformation. Det behövdes två plan och de bästa hopparna från Stockholm och Göteborg samarbetade för att få till den efterlängtdade tiomannastjärnan.

Inspirationsexpedition

I slutet av -73 åkte tre svenska herrar till USA, de besökte diverse hoppfält i Kalifornien, Arizona, Louisiana och Florida och kom tillbaka till Sverige först i april året därpå. "Den upplevelsen samt att de kartlade alla dessa 'dropzones' för efterföljande svenska fallskärms hoppare var oerhört viktig för svensk RW-utveckling!" menar Åke. Resan som bland annat bar av till Zephyrhills, Pop's Place, Indiantown, Elsinore, Pope Valley och Casa Grande gjordes av Johan Arvidsson, Ronny Villman och Hasse Ingemarsson. Sedan dess har många svenskar besökt dessa platser.

Från stjärna till sekvens

Utvecklingen inom formationshoppningen gick snabbt och 1974 hölls det första svenska mästerskapet i det som kallades sekvenshoppning. Det fick bli tre-mannaformationer på grund av att flygplanet inte tog fler hoppare. Med sekvenshoppning menade man här att man gjorde olika formationer som "Caterpillar", "Canadian T", "Murphy Star", och "Diamond". Dock gjorde man endast en formation per hopp, nästa hopp innebar en annan formation. Tempot var alltså inte riktigt på den nivå det är idag där hoppare plockar poäng genom att göra ett helt gäng formationer under ett och samma hopp.

Vi ska bli bäst i världen på detta

Svenskarna dominerade senare på de nordiska mästerskapen i fyrmanna och åttamanna och eldsjelen Göran Wintzell var fast besluten om att "vi ska bli bäst i världen på detta". Bland annat var Göran den som införde film som träningsredskap i Sverige. Man filmade med Super8 och det var ganska bökigt med framkallning men film blev (och är ju än idag) en viktig del av träning och utbildning inom hoppningen. Åke berättar om hur Göran ändrade hela sin tillvaro och sitt liv för RW-hoppningen. "Han sa upp sig från sitt reguljära jobb och gjorde inget annat än att förfina tekniker och öva. Vissa tyckte att han var alldeles för extrem i sin fokusering men han vann mer och mer respekt när man såg hans framsteg!".



Gräs i Dojan med sina silvermedaljer efter en jämn kamp mot Kanada i Australien, VM 1977. Från vänster: Jan Pautsch, Johan Thorén, Tomas Rehn, Agne Andersson och Peter Andersson. Foto: Åke Almgren

Görans lag, Gräs i Dojan, kom sju på VM i Warendorf 1975, vann de nordiska mästerskapen 1976 och sedan de öppna klasserna i både Frankrike och Tyskland. Sverige var plötsligt ett land att räkna in bland fallskärmseliten.

Inför VM 1977 körde Göran och Gräs i Dojan stenhårt, de övade och kämpade. Göran drev på det hela, men så en dag, till allas häpnad, drog han sig ur. Han försvann från hoppningen och trots mycket sökande kan jag inte hitta någon som vet vad som faktiskt hände mer än att han senare blev läkare och att han inte längre är bland oss. De jag har pratat med är dock rörande överens om att han ska ha en stor eloge för sitt arbete för sporten. Janne Pautsch tog över Gräs i Dojan och laget (som utöver Janne bestod av Johan Torén, Agne Andersson, Tomas Rehn och Peter Andersson på kamera) kom på andra plats. De var snubblande nära guld som gick till Kanada och det var på alla sätt och vis en enorm bedrift. Kuriosa: Johan Torén var på den tiden Sveriges enda stuntman.

"Det var RW som gällde"

Efter detta VM anses pionjärtiden för den svenska RW-hoppningen vara över. RW-hoppningen var etablerad och dominerade i både tävlingar och intresse till nackdel för återväxten av precision och stil. "Det var helt enkelt RW som gällde" säger Åke.

Åke träffade sin fru Siv i Västerås 1969 då han gjorde sitt examensarbete på ABB (då ASEA). När han året därpå började jobba på ABB och flyttade till Västerås blev han också Fallskärmsklubben Aros första instruktör. Åke berättar att de jobbade på ABB 09.00-16.00 och sedan var det Aros som gällde där han jobbade två kvällar i veckan. På helgerna åkte de till Stockholms Fallskärmsklubb i Gryttjom. "Fallskärms hoppning var verkligen vår livsstil!" säger Åke.

1973 års säsong blev parets sista. De var fortfarande väldigt aktiva inom hoppningen och Åke var bland annat lagledare på VM i Zephyrhills 1981. "Hjärtat finns kvar men själva hoppningen upphörde då vi bildade familj och jag därtill började doktorera" säger han leende och minns många framgångsrika tävlingar under 70- och 80-talet. "De svenska lagen hade enorma framgångar" berättar han. "Bland annat Gräs i Dojans VM-silver i Australien 1977 och Skånelaget Pink Panthers med Lasse



Faller rakt ner i 190 km i timmen

Lasse Lundgren och Bertil Lillstedt har gjort ett pioner-ansatj hopp från 3 000 meter. De fallde raka ner i drygt 2 000 meter och upprättat ett rekord av drygt 150 km/timmen. Innet de strar i andret och skadorna väntar sig. Detta som de hoppade till i den franska flygförbundet utan några av de 100 utvärderingar och skadorna. Innet de fallde raka ner i drygt 2 000 meter som en 1968 års månad.

Flera av bilderna i denna artikel kommer från ett reportage som tidningen SE gjorde 1968. Reportaget var stort med många härliga frifallsbilder i färg och reportaget fick genomslag i hela Sverige. Frifallsbilderna togs med SE-fotografen Ronny Karlssons kameror men Ronny själv var inte hoppare så Hasse Stenck var den som tog alla bilderna. Lite orättvist att Ronny Karlsson kammade hem vinsten på 10,000 riksdaler för bästa bildreportage...

Lundgren i spetsen som kom på femte plats på VM 1981” säger han stort. Pink Panthers bestod, förutom Lasse Lundgren, av Pär Cederholm, Lars-Erik ”Finja” Jönsson och Kenneth Bjärnung.

Åke ser drömsk ut och säger efter en stund ”Det var oerhört häftigt att få vara med under hoppningens framväxt men jag är lite avundsjuk på hur det ser ut idag; snabba plan, många hopp per dag, mycket större utvecklingsmöjlighet om man väljer att lägga ner tiden...” Under Åkes tid som fallskärms hoppare var det en väldigt bra dag om man fick ihop tre till fyra hopp. Planet tog cirka 40 minuter till 3000 meter och det var inte alls samma tempo och ruljans på lifterna som det är idag.

Visst saknar paret hoppningen ibland men än idag lever de båda väldigt aktiva liv. De är sedan en tid tillbaka bosatta i Olympic Peninsula, två timmar väster om Seattle, där de älskar att vandra i skog och berg, paddla kajak och utforska nya platser i Pacific Northwest. ”Det gäller att köra tills det tar stopp!” avslutar han



Tidningen du just nu håller i din hand, eller läser på en skärm, har många år på nacken, första numret kom ut 1972 och i det kan man läsa om en planerad charterresa till VM i USA, hur många hopp som genomförts i landet och om sportens internationella utveckling.

glatt och syftar på att livet ska levas.

Det är inte ont om eldsjälarna i sporten

Alla kan inte uppfinna hjulet, hoppa ur ett plan för första gången någonsin eller bygga sin egen fallskärm men många har jobbat mycket hårt för att sporten ska leva vidare och utvecklas. Två personer som bidragit mycket till fallskärms hoppningen är Jill och Göran Lilja som än i dag är aktuella inom sporten. De hoppar inte längre själva men det är de som serverar räddningsutlösare av typen FXC 12000.

De äkta makarna Göran och Jill träffades på SFF:s kansli när Jill jobbade som kanslist och Göran var ordförande för Svenska Fallskärmsförbundet. Göran hade dessförinnan varit ordförande i Fallskärmsklubben Aros och var delaktig i bildandet av förbundets materielkommitté.

Göran och Jill var bland annat drivande i grundandet av både Luleås och Kirunas fallskärmsklubbar och de utbildade inte mindre än 500 hoppare inför första hoppet. Tillsammans arrangerade de Nordiska Mästerskapen i Gällivare och de höll i många uppvisningar.

Idag riksinstruktör - då taklandning

Göran berättar leende om när, vår idag flerfaldigt guldmaljsbelönade riksinstruktör Sven Mörtberg, deltog i en av dessa uppvisningar för 40 år sedan. ”Han landade på taket på en matbutik!” berättar Göran. ”Då fick jag utbildas i styrteknik på plats” säger han och skrattar åt minnet.

Åke Almgren berättar om VM i Gatton, Australien 1977

”Väl på plats blev vi bekanta med de andra lagen. Speciellt med de amerikanska; Dirt Divers i fyrmanna och Mirror Image i åttamanna. Frifallsfotograf för Mirror Image var Rande DeLuca, en mycket skicklig fotograf och enormt trevlig person. Därför accepterade vi omedelbart Randes ide att han skulle filma Gräs i Dojan under ett träningshopp och vår fotograf, Peter Andersson, skulle filma Mirror Image i ett av deras hopp. Supercool. Så skedde och hoppet gick bra. Rande kom över med sin filmkasset. Peter plockade snabbt fram sin kamera för att lämna över sin kasset till Rande. Då upptäckte Peter att han i all ”excitement” av att filma amerikanerna hade glömt sätta in en filmkasset i kameran. Efter det gav vi Peter smeknamnet Peter ”DeLuca” Andersson. Rande DeLuca fortsatte som professionell filmare inklusive James Bond-filmen Moonraker. Tyvärr gick Rande bort i cancer långt för tidigt. Under alla mina år inom fallskärms hoppning förblir Rande en av de mest sympatiska personer jag har träffat.”



En burk öl på 2 800 m höjd!

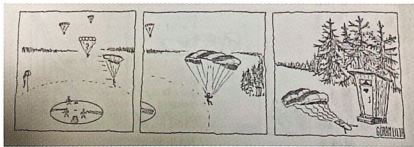
Anders Wimmerstedt: Gärborg. Färdig sin 50:e hopp på ett ordligt sätt han drack en burk öl på 2 800 meters höjd. På 30-m till vänster har han just läst burken av Hasse Stennek. Över honom är Lail Lindgren på väg ner för att grabben. Till höger bildas ordet när vi honom öppna burken. Ölet sprutar. Skall! Och gratis till ett perfekt genombrott hopp nr 500.



Traditioner

Mycket har hänt sedan de första svenska fallskärmsflygarna våghalsigt kastade sig ur flygplan men vissa saker är precis som de alltid har varit. Att göra "tokiga" saker när man firar jämna hundratals i loggboken har varit tradition redan från starten. Men att dricka alkohol i samband med hoppning är så klart strängt förbjudet numera. Att hoppa naken är dock vanligt. Här firar Anders Wimmerstedt 500 hopp. Foto: Hasse Stennek

Med lysande ögon berättar Göran om hur han var hoppleddare och konferencier under en uppvisning på Gärdet med 50,000 åskådare år 1977 och Jill lyser upp när de berättar om det hårda men belönande arbetet att utbilda fallskärmsflygare. Skrattsalvorna och gesterna eskalerar när de berättar att de under en period gjorde allt för att tidningen du håller i din hand, Svensk Fallskärmsport, inte skulle gå under när hela redaktionen slutade.



Göran har många strängar på sin lyra, bland annat tecknar han gärna små serier. Flertalet seriestrippar blev det till Svensk Fallskärmsport under 70-talet. Foto: Pixine Lyckner



Göran visar upp sin gamla fallskärms hjälm. Foto: Pixine Lyckner



Göran och Jill bor numera i ett hus vid vattnet i Norrtälje. Foto: Pixine Lyckner

"Då hade vi tidningssidor som klipptes och klistrades på golvet i hela huset" berättar Göran och Jill fyller i "ja det var ju inte med dator som nu för tiden utan allt skrevs på maskin och klistrades ihop och kopierades. Det var faktiskt på så vis som det lokala postkontoret i Svartbyn Överkalix överlevde, genom att vi gick och postade tidningar till alla medlemmar runt om i Sverige".

Göran är i grund och botten konstruktör och uppfinnare, en sådan person som ser ett behov eller ett problem och som tillverkar en apparat för att lösa detta. En av hans uppfinningar är el-disken som man övar och tävlar precisionslandningar med.

Efter många år med förbundet har de tidningsurklipp, tidningar, årsberättelser och historier på hög och FXC-verkstan är fylld med fallskärmsknenoder och det är tydligt att de, trots att de inte längre hoppar själva, inte kommer att lämna sporten.

Vad som hände sedan och fler anekdoter om hängivna eldsjälarna kan du läsa om i nästa fristående artikel i denna artikelserie om svensk fallskärmsflygning. ■

Göran Lilja berättar om grundandet av Materielkommittén

På slutet av 70-talet ökade behovet av godkända hoppare som kunde besiktiga och till och med reparera fallskärmsutrustningar. Man ville höja kunskapsnivån ute i klubbarna genom att utbilda lokala fallskärmskontrollanter.

Dåvarande riksinstruktören Claes Ljunggren gick i bräsch för en central utbildning av lämpliga hoppare med intresse för fallskärmsmateriel. Utbildning och behörighet omfattade såväl reparationer som kontroll av slitage genom olika besiktningar av både huvudskärmar, räddningsskärmar och räddningsutlösare samt packutbildning och godkännande av ny materiel. Som hjälpmedel insåg man tidigt behovet av en materielhandbok som sammanställdes och uppdateras vid behov av en central materielkommitté.

Claes Ljunggren, som var utbildningsansvarig och drivande, samlade ett tiotal villiga kontrollantelever med materielvana till en veckoslutskurs. På agendan för utbildningen stod skapande av en modell för kontrollantutbildning och sammansättning av en materielkommitté.

Detta första försök till bildande av en grupp som kan följa och självklart uppdatera sin egen kunskapsnivå resulterade i att ett antal kontrollanter tillkommer varje år. Som bevis för sitt kunskande och behörighet utfärdar kontrollantchefen ett nummerat bevis till varje kontrollant efter varje årligt uppföljningsmöte. 1979 kunde Claes Ljunggren lämna ut de första kontrollantbevisen till bland andra Kjell "Pålle" Pålsson som än idag innehar kontrollantnummer 5, Göran Lilja nummer 9, Claes gav sig själv nummer 1. Materielkommittén har arbetat vidare i mer än 40 år efter samma grundidé och har genom sitt arbete bidragit till att vi kan utöva vår sport på ett säkert och tryggt sätt.

Källor: Svenska Fallskärmsförbundet arkiv, Kungliga Bibliotekets tidningsarkiv, Svensk Flyghistorisk Förening arkiv, Föreningen Svenskt Flyg arkiv, intervjuer Jill och Göran Lilja och Åke Almgren.